

Əməkdar incəsənət xadimi, Rəssamlıq Akademiyasının müəllimi, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının "Sənətsünaslıq və tənqid" şöbəsinin müdiri Ziyadxan Əliyev Azərbaycan incəsənəti, təsviri sənəti üçün ən qiymətli yaradıcı şəxsiyyətlərdən biridir. O, tarixi rəssamlığımız və müasir təsviri sənətimiz arasındakı ən etibarlı körpüdür. Ziyadxan müəllim yetmiş yaşını adlısa da, modern tənqiddə malikdir. Onun arxivini yalnız kağız, sənəd, yaxud fotolar şəklində yox, həm də elektron formata da mövcuddur. Onun yaddaşı sənət tariximiz barədəki bilgilerlə həddən artıq zəngindir və yazı biləcəyi mövzular o qədər çoxdur ki, onları qələmə almağa bir ömür azlıq edir. Onunla söhbətlərdən ümumi təəssüratım hər zaman belə olub: "Təcrübə danışır". Bu dəfə də dəyişən heç nə olmadı. Və Ziyadxan müəllimlə söhbətimiz zamanı rəssamlığımız, sənətsünaslığımıza aid problemlərdən danışdıq:

- Ziyadxan müəllim, sənətsünaslıq üzrə alimlər çoxdur, amma sənətsünaslığın həqiqi yükü sizin və bir neçə alimin üzərinə düşür. Bəs bu qədər elmi ad alanlar, sənətsünaslar haradadırlar, niyə onlar elmi və yaradıcı mühitdə öz əsərləri, təhlil yazıları ilə görünmürlər?

- Sənətsünaslığa elmi dərəcə almaq üçün gələnlər də var, elmi ciddi və davamlı şəkildə məşğul olmaq istəyənlər də. Bütün bəlalər də buradan başlanır. Məsələn, mən bu vaxta qədər tədqiq etdiyim mövzuları özüm seçmişəm. Əmin olmuşam ki, bu sahəyə hələ əhatəli elmi münasibət bildirilməyib. Təkbəbbür kimi qəbul etməyin, amma mən həmin mövzuları məhz yeni söz demək üçün tədqiqat obyektini seçmişəm. İstər S.Bəhlulzadə yaradıcılığına, istərsə də miniatürün tədqiqatına elmi münasibətim məhz belə olub.

Yalnız elmi ad üçün bu sahəyə gələnlərin məqsədli "marşrut"ları isə çox qısa olur: Ali məktəbdə iş yerini tapmaq və yaxud da məvacibinin az da olsa artmasına nail olmaq. Uzun illərdir ki, Rəssamlar İttifaqında "Tənqid və sənətsünaslıq" bölməsinin sədriyəm. Başqa sözlə desək, bütün sənətsünasların dosyaları qarşımdadır. Əksəriyyəti sonuncu elmi məqaləsini müdafiə ərafında yazıb, AAK-ın tələbinə müvafiq olaraq. Diplomu alandan sonra onu özləri üçün etibarlı çətirə çeviriblər. Odu ki, elmi dərəcələri var, amma sənətsünas kimi fəaliyyətləri yoxdur. Məsələlərə tənqidi yanaşsın, özünə düşmən qazanmaqdan, kənarda durmağa üstünlük verirlər. Görünür, onlar kimlərinə qarşısında "pis kişi" olmaq istəmirlər. Odu ki, indiki halda bu sahənin yükünü respublikada biriki nəfər daşımaqdadır...

- Modern dizayn sənəti, yeni texnologiyalar, kompüter grafikasi ənənəvi rəssamlığı nə dərəcədə sıxışdırır, yaxud onun inkişafına necə təkan verir?

- Dizayn bütün sənət növlərinə nüfuz etmiş sahədir. Onu həyatımızın, demək olar ki, əksər sahələrində görmək mümkündür. Odu ki, dizaynın mövcud olduğu sahələrdə yeni texnologiyaların tətbiqini də təbii qəbul etmək lazımdır. Amma suyun əzab verməməyi üçün onun qədrində içilməsi məsləhət görüldüyü kimi, yeni texnologiyadan da yalnız yerli gələndə istifadə olunmalıdır. Kompüter grafikasi vasitəsilə gözəlilməz effektlər almaq mümkün olsa da, onu rəssamın bilavasitə əllə gördüyü orijinal tutumlu işlərlə müqayisə etmək olmaz. Biri texnikanın nəticəsidir, digəri istedadın - yaradıcı və məntiqli tənəyyüdü. Onların dəyəri də bütün dünyada müxtəlifdir. Amma bu gün on-

dan, təəssüf ki, təsviri sənətə ziyan vuraçaq dərəcədə istifadə olunmaqdadır. Bu ziyanı sonrakı nəsillər daha yaxşı duyacaq və dəyərləndirəcək. Hər şeyi pula, qazanca qurban vermək olmaz.

- Kitab qrafikasi, nəşriyyatlarda texniki redaktor peşəsi sanki müasir dövrdə arxa plana keçib. Kitab sənətimizin texniki inkişafında bu amilin nə kimi ziyanı oldu, yoxsa bu proses qaçılmaz və təbii idi?

- Kompüter qrafikasının bu gün kitab qrafikasına vurduğu ziyanı kitab nəşr edənlərdən fərqli olaraq, mütəxəssislər yaxşı görürlər. Amma nə edəsən? Nəşriyyat rəssama qonqor verməkənsə, internetdən ona xoş gələn hər hansı təsvirdən istifadəyə üstünlük verir, kitabın üz qabığını

rə görə. İndiki kitablarda isə bu ənənənin "müasirləşdirilməsi" və yox edilməsi həyata keçirilməkdədir. Bu gün baş verənlərin acısını biz hələ sonralar dərk edəcəyik...

- Azərbaycan sənətsünaslığında sırf rəssamlıqla bağlı boşluqlar nədən ibarətdir, sizcə, kimlər, hansı rəssamlar dərinlərdən tədqiq olunmalı və öyrənilməlidir?

- Azərbaycan sənətsünaslığının daha əhatəli tədqiqi sovet dövründə - hər şeyin ideologiyaya bağlı olduğu dövrdə baş tutub. Odu ki, baş verənlərə və rəssamların yaradıcılığına obyektiv münasibət göstərilməyib. Həmin sənətsünaslıq münasibətlərinin əksəriyyəti monoqrafik xarakterli olduğundan, təsviri sənətin ən müxtəlif problemlərinə münasibət bildirilməyib. Ümumiyyətlə, Azərbaycan sənətsünaslı-

mühtəi gözəl bir bədii filmin mövzusu ola bilər. Moskvada Xruşov sərgini dağıdan vaxtlarda, Bakının Buzovna kəndində gənc azərbaycanlılar "sosialist realizmi"-nin soyuq və quru estetikasına "yox" deməkdə idilər. Həm mənavi, həm də maddi təpkilərə baxmayaraq. Əllinci illərin sonunda 37-ci ilin havası sona qədər duyulmasa da, hər halda müxtəlif teziy və təpkilər mövcud idi...

- Müasir dövrdə savadlı, intellektual rəssamların gün-gündən azalmasının kökü haradan qaynaqlanıb və bu bələnin konkret səbəblərini nədə görürsünüz?

- Rəssamlarımız arasında savadsızlığın baş alıb getməsi bu günün problemi deyil, bütün zamanlarda belə olub. Çox vaxt deyirdilər ki, rəssamlar tarixi-ədəbiyyatçı olmayacaqlar ki... Onlar əllərinə güc

Fəxri ad almamağı özünə dərd edənlər də elə onlardır. Əsl rəssam həyatını yaradıcılığa həsr edir, çox vaxt bu, çətinliklərə müşayiət olursa da... Tofiq Cavadov, Nicat Məmmədov, Fuad Bakıxanov, Elxan Aslanov, Hamlet Musayev, Əfrasiyab Mirzəyev, Vaqif Ucatay, Ucal Haqverdiyev, Müslüm Eldarov, Əlvəsat Əliyev, Sənan Qurbanov, Valeri Yaşqin və digər bir çoxları həyatdan fəxri ad almamış köçüblər. Amma zamansızlığa qovuşan sənət əsərləri qoyub gediblər. Mən bir qayda olaraq bütün yazılarımda onları xatırlayıram. Zamanında yüksək fəxri ad alıb ideologiyaya xidmət edən bəzilərinə isə bu gün heç yada salan yoxdur.

- Mən heç sələflərimizdən də razı deyiləm, çünki onların əksəri özündən sonrakılara dəstək verməyi xoşlamayıblar. Amma indiki gənc nəsillər sənətsünaslarının bəxti onda gətirib ki, biz bildiklərimizi onlardan əsirgəmirik. Paxıl adam ona görə narahat olur ki, o, öz ixtisasını bilmir, kiminsə onun yerinə keçəcəyindən qorxur. Mənimlə belə bir qorxum heç zaman olmayıb. Ona görə də, ətrafımda daim gənclər toplaşsın. Aslan Xəlilov, Samir Sadıqov, Nuranə Səlimli, Xanım Əsgərova Azərbaycan sənətsünaslığının bizdən sonrakı dövrünə bələdçilik edə bilərlər.

Sənətsünas öz tədqiqatında şair, filosof və cəngavər olmasa...

Ziyadxan Əliyev: "Rəssama 500 manat verib orijinal əsər qazanmaqdan, 50 manat verib plagiatla məşğul olmağı "ağıllı" yol hesab edir"

(Fotolar: Tapdıq Abdullayev / Global Media Group)

Bu gün nonkonformist rəssamlığımızın əhatəli tədqiqata ehtiyacı var. Onların fəaliyyəti sovet hökumətinin qılıncının qabağının da, dalının da kəsdiiyi vaxta təsadüf edib. Odu ki, M.Micavadov və onun həmfikirələrinin yaradıcılığı tək sənətsünasların maraq dairəsində qalmamalıdır. Qənaətimcə, həmin dövrün Bakı rəssamlıq mühiti gözəl bir bədii filmin mövzusu ola bilər.

və illüstrasiyalarını hazırladırr. Rəssama 500 manat verib orijinal əsər qazanmaqdan, 50 manat verib plagiatla məşğul olmağı "ağıllı" yol hesab edir.

Azərbaycan kitab mədəniyyətinin özünəməxsus ənənələri olub, Azərbaycan kitabları - əlyazmaları hələ orta əsrlərdən başlayaraq xalqımızın "tanınma nişanı"na çevrilmişdi. İlk növbədə bədii tərtibatına və səhifələrindəki miniatür üslublu rəsmlə-

ğında mövcud problemlərə elmi-fəlsəfi və elmi-poetik münasibət yoxdur. Baxmayaraq ki, bütün obyektlərdə bunun qarşılaşdırılmasına imkan verən material kifayət qədərdir. Yazılan tədqiqatlar çox "quru"dur, rənglərdə və cizgilərdə ifadə olunan duyğulandırlıq hiss olunmur. Şəxsən mən fərqli yol seçmişəm, rəssam yaradıcılığına münasibətim elmi-bədii yanaşmaya əsaslanır. Bu isə qənaətimcə, hər bir sənətsünasdan ciddi hazırlıq tələb edir. Sənətsünas öz tədqiqatında şair, filosof və cəngavər olmasa, yazdıqları təsirsiz olacaq...

Bu gün nonkonformist rəssamlığımızın əhatəli tədqiqata ehtiyacı var. Onların fəaliyyəti sovet hökumətinin qılıncının qabağının da, dalının da kəsdiiyi vaxta təsadüf edib. Odu ki, M.Micavadov və onun həmfikirələrinin yaradıcılığı tək sənətsünasların maraq dairəsində qalmamalıdır. Qənaətimcə, həmin dövrün Bakı rəssamlıq

verməlidirlər. Elə buna görə də bu vaxta qədər uzaq-yaxın tariximizlə bağlı sanballı əsərlər yaradılmayıb. Sovet dövründə rəssamlar arasında rus bölməsində təhsil alanlar daha çox idi, onlara da məktəbdə Azərbaycan ədəbiyyatı və tarixi tədris olunmurdu. Odu ki, zamanın axarında bu sahədə duyulması boşluq yaranıb, müxtəlif müsabiqələr keçirib bu istiqamətdə irəliləyiş əldə etməyə çalışsalar da, hələ ki, diqqətli cəlb edəcək nəticələr yoxdur...

- Rəssamların bəziləri, bəzən fəxri ad intizarı ilə dünyadan köçürlər. Sizcə, nə üçün bəzi dəyərlilə sənətkarlarımız bu adları itzalarına bunca dərd edirlər?

- Təsviri sənət sahəsində çalışanları iki zümərə ayırmaq olar: Onların bir hissəsi əsl rəssamlardır, digər əksəriyyəti isə "şəkil çəkən"dirlər. Biri yaradandır, digəri isə sadəcə gördüyünü kətan və yaxud kağız üzərinə köçürəndir. Çoxlarının "şəkil çəkən" adlandırılmalarından xoşu gəlmir. Qoy gəlməsin! Amma bu, həqiqətdən də, belədir!

- Rəsm müsabiqələrinin keçirilməsi barədə nə deyirsiniz, qiymətləndirmələr sizi qane edirmi?

- Müstəqillik dövründə vaxtaşırı müsabiqələr keçirilməkdədir. Azərbaycan tarixi, Nəsimi təleyi, 20 Yanvar və Xocalı faciələri ilə bağlı bir neçə müsabiqə təşkil olunub. Amma zamansızlığa qovuşa biləcək əsərlər yaradılmayıb. Qənaətimcə, bu sahədə daha yeni formalardan istifadə etməyə ehtiyac duyulur. Sovet dövründə hər il keçirilən ələmətdar sərgilərlə bağlı rəssamlarla müqavilələr bağlanardı. Rəssamlar da bağlanan müqavilənin müqabilində avans alar, sənətdə düşündükləri mövzuları bədiiləşdirirdilər. Başqa sözlə desək, onların heç bir meişət qayğısı olmazdı, bütün diqqətləri yaratdıqlarında olardı. Sonda da yaxşı

nəticə alınardı. Müstəqillik dövründə bu müqavilə ənənəsi mövcud deyil. Əgər incəsənətimizin gələcəyini düşünürkəsə, bu metoda qayıtmalıyıq. Yaradıcı potensialı olan insanlara dəstək verilməlidir...

- Sənətsünaslıqla, rəssamlıqla bağlı yazmaq istədiyiniz, arzusunda olduğunuz hansı kitablar var?

- XIX əsr rəssamlığımızın qaranlıq səhifələrinə həsr olunmuş "Xarıbülül ətri" kitabını tamamlamışam. Bir neçə müəlliflə birlikdə yazdığım "Azərbaycan incəsənəti qədimlərdən bu günə kimi" kitabı və B.Hacızadə ilə birlikdə hazırladığım "Əziz Əzimzadə" monoqrafiyası isə nəşriyyatdadır. Bu il keçmiş Ə.Əzimzadə adına Rəssamlıq Məktəbinə həsr olunmuş fundamental kitabımın da nəşri gözlənilir. İşlənməli mövzu çoxdur, odur ki, imkan dairəsində onları işləməyə çalışacağam. Çap edən tapılsa, çox şey ələmək olar...

- İstərdim müasir dövrdə rəssamlığımızda təsirlənmə və plagiat məsələlərini şərh edəsiniz.

- Bu, çox ağırlı məsələdir. Əgər əvvəllər bu tendensiya duyulması dərəcədə az idisə, indi geniş yayılıb. Zamanında Təbriz miniatürçüləri, dünyadan az qala təc-

rid olunmuş halda, saray kitabxanasında dünyanı heyretə gətirən sənət inciləri yarada bilmişlər, indi internet vasitəsilə dünyanı hüzlərinə gətirməyi bacaran "rəssamlar" bu ünsiyyətdən, əsasən plagiat vasitəsi kimi istifadə edirlər. Plagiatçı olmağın ömrü azdır. Özünü başqalarının qarşısında rüsvay etməkdənsə, sənətdə özünəməxsus olmaq daha şərəflidir. Belə ki, həmin əsərdə rəssam nə qədər zəif olsa da, bu, onun özüdür, dünyaya səmimi münasibətin nəticəsidir...

- Ardıcılığınız yetişirmə, gənc sənətsünaslar barəsində nə deyirsiniz?

- Jurnalistlər rəssamlıqla bağlı nəşr soruşanda, yaxud hansısa rəsmilə bağlı Azərbaycan Rəssamlar İttifaqına sorğu yollayanda dərhal mobil telefonumun nömrəsini verib onları mane yönləndirirlər. Mən də zərəfatla deyirəm ki, bəs mənəndən sonrakı vəziyyəti düşünün, onda necə olacaq? (gülür) Təsviri sənətdə oxuyan tələbələrə əksəri ixtisas seçimində ən sonuncu bu peşəni seçirlər deyər, onların nəşr öyrənməyə həvəsləri olmur. Arzusuna çatmayan adam öz peşəsini, ixtisasını sevmə biləcək. Cəmiyyətimizdə işini seven adam tapmaq çətindir. Ona görə də bu işi öyrənən, sənətsünasların xələfləri yetişmir. Mən heç sələflərimizdən də razı deyiləm, çünki onların əksəri özündən sonrakılara dəstək verməyi xoşlamayıblar. Amma indiki gənc nəsillər sənətsünaslarının bəxti onda gətirib ki, biz bildiklərimizi onlardan əsirgəmirik. Paxıl adam ona görə narahat olur ki, o, öz ixtisasını bilmir, kiminsə onun yerinə keçəcəyindən qorxur. Mənimlə belə bir qorxum heç zaman olmayıb. Ona görə də, ətrafımda daim gənclər toplaşsın. Aslan Xəlilov, Samir Sadıqov, Nuranə Səlimli, Xanım Əsgərova Azərbaycan sənətsünaslığının bizdən sonrakı dövrünə bələdçilik edə bilərlər.

- Böyük arxiviniz var. Allah sizə uzun və sağlam ömür versin. Bəs sizdən sonra həmin arxivinizin aqıbeti necə olacaq? Onu müvafiq dövlət qurumlarına, yoxsa yolunuza davam etdirən kimsəyə etibar edə bilərsiniz?

- Arxivimi Aslan Xəlilovə məmnuniyyətlə verərəm. Bir hissəsini isə Salman Mümtaz adına Azərbaycan Respublikasının Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivinə bağışlayaram. Çünki kitablarımı yazarkən həmin dövlət arxivindən çox yararlanmışam.

Söhbətəşdi: Fərid Hüseyn

